

Amenaces al dret a la informació: Desregulació i precarització als mitjans

Dardo Gómez

President del Sindicat de Periodistes de Catalunya
Secretari d'Organització de la Federació de Sindicats de Periodistes (FeSP)

1. Els fonaments

Fa ja 15 anys l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa va entendre que la informació constitueix un dret fonamental reconegut com a tal pel Conveni europeu dels drets humans i les Constitucions democràtiques, el subjecte de les quals o titular és la ciutadania, a qui correspon el dret d'exigir que la informació que es dóna des del periodisme es realitzi amb veracitat en les notícies i honestedat en les opinions sense ingerències exteriors, tant dels poders públics com dels sectors privats

Aquesta consideració dóna fonament a l'articulat del Codi Europeu de Deontologia del Periodisme, que va ser aprovat per unanimitat dels diputats comunitaris l'1 de juliol de 1993 i recomanada la seva aplicació a tots els Estats membre. Aquest document, al qual va reafirmar la seva adhesió el Govern espanyol, encara que no sigui vinculant la seva aplicació, recull fórmules que els eurodiputats han entès necessàries per garantir el dret a la informació de la ciutadania en els països democràtics. En diversos dels seus apartats assenyala que som els periodistes els responsables de vetllar per aquest dret i que la pluralitat de mitjans ha de reflectir-se en la pluralitat d'idees a l'interior de les redaccions:

7. Els mitjans de comunicació efectuen una labor de "mediació" i prestació del servei de la informació i els drets que tenen en relació amb la llibertat d'informació, estan en funció dels destinataris que és la ciutadania.

17. La informació i la comunicació que es realitzen pel periodisme a través dels mitjans de comunicació i amb el suport formidable de les noves tecnologies, té una importància decisiva amb el desenvolupament individual i social. És imprescindible per a la vida democràtica, ja que per desenvolupar-se plenament, la democràcia ha de garantir la participació dels ciutadans en els assumptes públics. Cal assenyalar que aquesta participació serà impossible si els ciutadans no reben la informació oportuna sobre els assumptes públics que necessiten i que ha de ser prestada pels mitjans de comunicació.

10 a més de garantir la llibertat dels mitjans de comunicació, és necessari també salvaguardar la llibertat en els mitjans de comunicació evitant pressions internes.

14 és necessari reforçar les garanties de llibertat d'expressió dels periodistes a qui correspon en última instància ser els emissors finals de la informació.

28 per assegurar la qualitat de treball del periodisme i independència dels periodistes és necessari garantir un salari digne i unes condicions, mitjans de treball i instruments adequats."

Aquests fonaments, que avalen la necessària mediació dels periodistes professionals entre els fets i la informació elaborada que arriba a la ciutadania, assenyalen que l'exercici d'aquesta funció pública serveix a un dret fonamental i que, per això mateix, ha de comptar amb condicions que la protegeixin dels elements que poden atemptar contra el seu ple exercici.

Per tant, els diversos elements que atempten contra la qualitat d'aquesta mediació no solament agredeixen l'exercici d'una professió sinó que atempten contra un dels pilars bàsics de la societat democràtica. Per tant, entenem que és responsabilitat dels governs

democràtics garantir als ciutadans l'exercici d'un dret bàsic, de la mateixa forma que ho fa amb la resta de drets.

Són múltiples els elements que, de manera separada o conjunta, estan vulnerant de forma greu la salut d'aquesta mediació a Espanya. Això fa més necessària i inexcusable que mai la intervenció dels legisladors per garantir a la ciutadania espanyola aquest dret que li és furat cada dia.

2.- Independència professional

La independència dels periodistes constitueix l'eix sobre el qual descansa la possibilitat de la pluralitat informativa, una vegada hem comprovat el fracàs de la pluralitat de mitjans com a garantia d'aquest dret fonamental. Contra aquesta independència coincideixen en un dens entramat tant les precàries condicions laborals com les professionals que es pateixen a Espanya. Un entramat que confirma una vegada més que les solucions a ambdues situacions de precarietat han d'atacar-se necessàriament de forma conjunta si es pretén fer real el dret a la informació de la ciutadania.

Fa poc més d'un any es van donar a conèixer els resultats de l'estudi conegut com a *Llibre blanc de la professió periodística a Catalunya*, encarregat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i elaborat per un equip de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Aquest estudi, que en molts aspectes és coincident amb d'altres realitzats en altres àmbits de l'Estat, conté un apartat en el qual es va requerir l'opinió dels professionals sobre els *Condicionaments en la pràctica periodística*. Algunes de les dades que aporta són especialment preocupants. En concret s'hi s'assenyala:

“... (el periodista) “percep a l'empresa com una font més de les pressions que condicionen la labor periodística. Concretament, es veu en els processos de concentració de mitjans una inèrcia que treu marge de maniobra per a l'exercici lliure de la professió.”

“... una conseqüència directa d'aquest fet és la prioritització de continguts afins al grup de comunicació, que es manifestin en l'aplicació de criteris i en la selecció de notícies per part de les i els periodistes.”

“... Alguns professionals veuen que les seves relacions amb l'empresa són cada vegada més una font permanent de limitacions de la pràctica periodística i, per tant, un obstacle en lloc d'una oportunitat per exercir lliurement la professió.”

En el tercer lloc de les fórmules de pressió als periodistes es troba “l'acomiadament (11,1%), que té un percentatge similar a la pressió dels companys i companyes de treball (11,6%) i, per tant, podríem pensar que estan necessàriament relacionats.”

“... El poder de les empreses de comunicació genera incomoditat entre els periodistes catalans quan es tracta de parlar dels pressions que aquestes exerceixen sobre el seu treball. (...) Els entrevistats i entrevistades sol·liciten garanties de confidencialitat i el compromís que no es revelarà la seva identitat per por de represàlies. Aquest pot ser un dels territoris més difícils d'explorar entre els i les professionals de Catalunya.”

Altres fórmules de control

La falta d'independència dels periodistes i les escasses possibilitats de reflectir els seus criteris professionals en la qualitat intrínseca de la informació, tant com ho possibilita d'aplicar els principis ètics de la professió en la seva elaboració, s'han aguditzat en els últims anys amb l'aplicació repetida i sostinguda del recurs de l'externalització dels serveis informatius en diferents mitjans audiovisuals.

Això s'ha fet més evident i resulta menys justificable en els mitjans públics de recent creació en autonomies com Balears, Aragó i alguna altra, on s'han muntat aquests mitjans sobre escanyolides estructures empresarials que abandonen a agents externs el cor de la seva existència. L'argument per justificar aquesta estructura és la prevenció existent davant algunes experiències anteriors de gran endeutament i la suposada intenció que aquests nous projectes tinguin una viabilitat racional.

No obstant això, no és menys irracional pretendre avançar en el projecte d'un mitjà audiovisual d'un govern autonòmic amb el mateix perfil d'aventurerisme empresarial que mostren algunes emissores privades locals.

Diverses d'aquestes televisions i ràdios autonòmiques han estat fetes sobre una escassa estructura administrativa mentre que externalitzen tota la seva producció, inclosos els seus serveis informatius. Aquestes subcontractes són adjudicades a productores de la confiança dels governs respectius i, per la mateixa cosa, la continuïtat dels seus contractes depenen que segueixin sent fidels als interessos de l'amo. Aquestes productores de confiança actuen amb mà de ferro perquè els seus professionals, en contractació gairebé sempre precària, no ofenguin aquesta confiança.

Un altre element atemptatori, que veurem amb més detall en un altre apartat, és l'ocupació permanent de llocs estructurals de les redaccions i dels serveis informatius de mitjans privats i públics per estudiants en pràctiques. La més que precària situació d'aquests fa que estiguin mancats de tota capacitat per fer prevaldre criteris professionals en l'elaboració dels continguts informatius.

Aquesta situació no és innocent ni casual; les empreses estan disposades a realitzar tots els esforços per evitar la independència del periodista. Ho han demostrat amb la seva ferma oposició a l'Estatut del periodista professional (EPP) que ha estat a tràmit al Congrés dels Diputats en la passada legislatura sense veure la llum i que, entre d'altres garanties, preveia la necessària existència de comitès professionals i d'estatuts de redacció. Aquests òrgans troben oberta resistència en les empreses i no és casual que transcorreguts gairebé 30 anys d'experiència democràtica, sobrin els dits de les mans per comptar els que hi ha a Espanya.

3.- Precarietat laboral

Tot i això, si disposéssim d'una regulació de la professió que ens oferís aquestes eines tan importants, seria molt dubtosa l'eficàcia de la seva aplicació si no comptem també amb una regulació laboral que modifiqui de manera substancial l'estat de precarietat laboral dels mitjans espanyols. Una franja important dels nostres informadors no tenen cap tipus de contracte que els vinculi laboralment a l'empresa. Uns altres estan contractats per obra o per termes que faciliten el seu fàcil acomiadament davant la menor dissidència amb les ordres de l'empresa. No menys del 33% dels nostres informadors es troben en aquesta situació. Com ja hem vist, això genera un estat de temor que s'estén als contractats fixos i immobilitza les reivindicacions professionals.

Segons s'apunta a l'informe *La naturalesa canviant del treball: una enquesta global i un cas sobre el treball atípic en la indústria dels mitjans*, elaborat per la Federació Internacional de Periodistes (FIP) per a l'Organització Internacional del Treball (OIT), el mercat laboral dels mitjans de comunicació i la naturalesa de les ocupacions es troba en plena involució. L'ocupació és cada vegada "més precària, menys segura i de més intensitat". Això és conseqüència de la pressió més gran de les empreses per allunyar els seus treballadors del conveni col·lectiu, la proliferació de les negociacions individuals, la privatització dels mitjans públics o l'externalització de part de la seva producció, i el reemplaçament de periodistes experimentats per d'altres tot just llicenciats que treballen amb contractes temporals, o bé de manera que diríem "atípica."

L'increment de la negociació individual de les condicions de contractació, ofert com un avantatge del lliure mercat, s'ha convertit en una pèrdua real de drets que, juntament amb la inseguretat generada per la mundialització del mercat, fa imperativa la necessitat de garantir un marc regulatori que proveeixi de proteccions bàsiques a aquest col·lectiu.

Això és important no només per als periodistes, sinó també per a la ciutadania; ja que com a conseqüència de la precarització dels mitjans de comunicació, s'ha produït una evident baixa en la seva qualitat, amb el que això implica en els nostres sistemes democràtics.

Contractació salvatge

Un estudi de l'European Industrial Relations Observatory (EIRO) defineix com a treballadors econòmicament dependents; "aquells treballadors que no responen a la definició tradicional d'empleat " i que mantenen una relació atípica amb l'empresa al

mancar d'un contracte estàndard d'ocupació, però que compten amb aquesta empresa com única font de renda.

Segons el mateix estudi, la situació d'aquests treballadors és la següent:

“Formalment són autònoms, i solen tenir un contracte mercantil o per obra amb l'empresa en qüestió; no obstant això, la seva renda depèn d'un sol empleador, i poden arribar a treballar en la seu de l'empresa i desenvolupar tasques similars a la dels altres treballadors, o que anteriorment cobrien col·laboradors. Això els converteix en falsos autònoms ja que legalment són treballadors dependents amb caràcter general del seu treball i les empreses oculten aquesta relació laboral en flagrant vulneració de la Llei.”

Aquesta situació afecta també els *periodistes a la peça* (abans coneguts com a col·laboradors i confosos amb els tradicionals *free-lance*), que poden no ser econòmicament dependents d'un sol mitjà, però que també es veuen sotmesos a unes regles de joc precaritzades i exposats a la indefensió de la inseguretat laboral.

Encara que alguns professionals han optat per aquesta modalitat de treball, per disposar de certs avantatges, com reconeix l'EIRO, “només ha estat possible aquesta explosió i varietat de relacions laborals no regulades per la implantació de les TIC en les empreses i la conseqüent reestructuració dels processos productius i de les seves plantilles. El que resulta totalment rebutjable és que la implantació de sistemes que han servit per millorar aquests processos productius, fer-los més econòmics i augmentar la rendibilitat de les empreses, produeixin com efecte col·lateral la situació d'indefensió social dels treballadors que continuen realitzant aquestes tasques”.

Tres marcs per a una mateixa situació

A Europa hi ha tres marcs per enquadrar la situació laboral dels professionals de la informació que treballen a la peça; els dos primers han tractat de donar justa resposta a la situació de precarietat del col·lectiu; l'última correspon a l'aberrant situació vigent a l'Estat espanyol

Ocupació dependent

El col·laborador assumeix una subordinació especial a l'empresa, com és el cas dels *pigistes* francesos (Estatut del treballador francès, Llei 761-2). Aquest règim ofereix proteccions per malaltia, maternitat, accidents laborals, atur, jubilació, acomiadament (inclosa la liquidació), formació, presència en els convenis col·lectius d'empresa i sector, i representació sindical. El sistema ofereix un raonable nivell de protecció laboral, la seva estructura és sòlida i ajustada a la realitat del treball que aquests periodistes realitzen.

Règims intermedis

En aquests sistemes l'empresari manté una relació laboral amb el periodista a la peça de menor intensitat que la que té amb els seus periodistes ocupats en l'estructura formal de l'empresa.

A Alemanya, els “*arbeitnehmerähnlich*” o *freelance dependent*, tenen un règim amb prestacions comparables als treballadors de plantilla.

A Itàlia, aquests treballadors es troben regulats mitjançant la “*collaborazioni coordinate e continuative*” o contracte de col·laboració coordinada i continuada.

Falsos autònoms o desregulats

És la situació en la qual es troben els periodistes a la peça a Espanya, en completa desregulació. Els periodistes a la peça són considerats com “empresaris” o “emprenedors”; falsos autònoms en clar frau de llei. Més del 30% de la producció dels diaris i fins al 80% en algunes revistes està externalitzada a través de periodistes a la peça que no trepitgen la redacció i no tenen cap representació. En el conjunt dels mitjans espanyols més del 40% de la producció està externalitzada d'aquesta manera.

Dependents però no autònoms

Un risc que s'està obrint davant nosaltres és el qual estan generant els empresaris i alguns legisladors que s'oposen a una llei de regulació laboral dels periodistes a la peça. Els uns i els altres pretenen emmarcar a aquests treballadors en el marc de la projectada nova llei per a treballadors autònoms sota el supòsit d'autònoms “econòmicament dependents”.

En el cas de les empreses l'opció que pretenen és clarament avantatjosa per a ells: tindran treballadors en gairebé total dependència sense haver de satisfer aportis a la Seguretat Social.

Aplicar el supòsit d'autònoms "dependents" a aquests periodistes suposaria legalitzar el seu exili de les redaccions, la seva incapacitat per integrar els comitès professionals, la seva indefensió al no entrar en els convenis del sector, la seva impossibilitat per ser representats per les organitzacions sindicals i la seva incapacitat per representar els seus companys. En suma l'oficialització de la seva precarietat actual.

Per sustentar aquest despropòsit, uns per ignorància i altres amb premeditació i traïdoria, segueixen utilitzant el terme *free lance* com un genèric que pretenen que sigui vàlid per a tot aquell que no té el contracte laboral preceptiu.

Que quedi bé clar que el periodista *free lance* treballa per compte propi, sense intervenir-hi cap encàrrec de l'empresa, i ofereix el material produït a la millor opció de compra. La situació d'autònom "dependent" els pot ser una opció correcta, però no ho és per a la resta.

On és la diferència

Els abans anomenats col·laboradors i ara, més correctament, periodistes a la peça realitzen les seves funcions complint amb més d'un dels requisits necessaris per establir una relació laboral.

- El periodista a la peça produeix per encàrrec exprés del mitjà i habitualment elabora un material prèviament convingut amb l'empresa tant en el seu contingut, com en la seva forma i en la seva extensió, seguint les directives del principal de l'empresa.
- Aquest material sol estar previst en el sumari o la programació del mitjà i el tractament de la informació que és exigida per l'empresa fa difícil la seva publicació o emissió per un altre mitjà.
- Moltes vegades aquests periodistes compleixen el seu treball al costat de treballadors de la plantilla de l'empresa o a altres periodistes a la peça que la mateixa empresa els assigna per completar l'equip de producció.
- Molts periodistes a la peça tenen al seu càrrec seccions específiques o cobreixen de manera habitual o permanent un determinat tipus de tasca o informació, sobretot en la premsa no diària i en els mitjans audiovisuals.
- Moltes vegades perceben un pagament fix mensual de forma independent a la quantitat o característiques dels treballs que realitza.

Aquest temut propòsit, no obstant, no està contemplat i està expressament denegat a la llei projectada, ja que en la definició de l'àmbit de la seva aplicació i de les condicions a complir, es determina que solament la dependència econòmica no és suficient per a definir la característica autònoma del treballador que manqui d'un contracte a l'ús.

La llei projectada assenyala amb claredat que aquest treballador ha de realitzar el seu treball:

"per compte propi i fora de l'àmbit de la seu i de l'organització d'una altra persona..."

"no executar el seu treball de forma conjunta i indiferenciada amb els treballadors que prestin serveis sota qualsevol forma contractual per compte del client"

"desenvolupar la seva activitat sota criteris organitzatius propis, sense perjudici de les indicacions tècniques d'àmbit general que pugui rebre del seu client"

Com ja ho han demostrat nombroses sentències judicials, cap d'aquests supòsits es compleixen en l'execució del treball del periodista a la peça i els que estiguin pensant en aquest subterfugi per eludir la seva responsabilitat d'acabar amb l'actual estat de precarietat d'aquest sector de la professió, estan equivocant el camí.

Compromís existent

El 20 febrer de 2006 el Congrés dels Diputats va rebutjar l'admissió a tràmit d'una proposta de Llei de Regulació Laboral del Periodista Professional presentada pel grup EU-ICV que tenia com eix essencial la regulació dels periodistes a la peça

La presa en consideració del projecte va ser rebutjada per la gairebé totalitat de la cambra baixa amb la sola excepció de sis vots dels proponents i el grup Mixt i 17 abstencions, d'ERC i PNB.

La negativa dels grups es va fonamentar en dos arguments.

- D'una banda, el del Partit Popular, a través del seu portaveu, Gabriel Elorriaga, que no va negar la justícia de la demanda ni va desmentir l'estat de precarietat d'aquests periodistes, sinó que va fonamentar el seu rebuig que hi hauria mitjans que no podrien suportar econòmicament el que es recollia en la proposició. Entenia el diputat que, encara que es vulnerin la llei i els drets dels periodistes, han de ser aquests treballadors els que solucionin les aventures d'empreses sense suposat suport econòmic. Encara que moltes d'elles estiguin participant en mitjans d'altres països europeus que, com hem vist, compten amb mesures de regulació d'aquestes activitats més justes.

La resta dels grups, inclòs el del PSOE, a través del diputat Pedro Muñoz, encara que amb diferents interpretacions va considerar que no havia d'admetre's a tràmit la proposta perquè aquesta situació tindria justa solució a través de l'Estatut del periodista professional (EPP) presentat al novembre de 2004; que ja es trobava a tràmit i que finalment va decaure quan es va acabar la legislatura davant la falta de voluntat política d'aprovar-lo abans. La disposició transitòria segona d'aquest projecte expressava: *“El Govern abordarà, en el termini de tres mesos des de l'entrada en vigor de la present Llei, les iniciatives necessàries per dotar del desenvolupament normatiu eficaç que concreti la inclusió en el Règim General de la Seguretat Social, aquest supòsit del col·laborador «a la peça» com a règim especial.”*

En aquests moments aquest projecte ha tornat a ser presentat pel grup d'ICV i el mateix partit en el Govern va incloure en la seva plataforma electoral la seva intenció d'impulsar un Estatut. Serà l'esperança l'últim que perdrem.

Estudiants en pràctiques

La utilització de les pràctiques d'estudiants de periodisme en llocs estructurals de les empreses s'ha convertit en un mètode quotidià dels mitjans per reduir els seus costos i disposar de mà d'obra regalada. Aquest abús dels mal anomenats becariis s'ha sistematitzat i s'ha convertit en moneda corrent a la majoria dels mitjans.

No només es tracta d'una explotació laboral que poc aporta a la formació dels futurs professionals, també és un mètode pervers per a posar en mans de les empreses persones vulnerables que poc poden fer per a oposar-se als criteris arbitraris que els poden imposar en el tractament de la informació.

Aquesta situació ha estat implícitament reconeguda per les facultats de Comunicació ja que, al juny de 2003, la Conferència de Degans, de manera unànime, va aprovar el document titulat *“Proposta de deu punts per a harmonitzar les pràctiques externes dels alumnes de les facultats de ciències de la comunicació i de la informació”*.

Un document que, encara que insuficient per corregir l'actual estat de coses, demostra una primera voluntat expressada oficialment de posar límit a la durada indiscriminada de les pràctiques o a l'ocupació dels estudiants per cobrir les vacances del personal de les empreses; encara que, amb gran ingenuïtat, suposa als alumnes tenir capacitat efectiva per arribar a acords amb les empreses.

No obstant això, a pesar de les seves curtes aspiracions, poc o res d'aquesta proposta ha estat aplicat per la majoria de les facultats. El que posa en evidència el grau d'irresponsabilitat amb què molts d'aquests centres indueixen els seus alumnes a acceptar l'explotació i la precarietat com a necessària porta d'accés a la professió.

Com és comprensible, en la majoria dels casos els estudiants estan disposats a acceptar aquests abusos amb la il·lusió d'iniciar-se en la professió sense adonar-se'n que la política de les empreses és "darrere d'un becari, un altre becari" i que en el millor dels casos, només accediran a llocs de treballs d'ínfima qualitat que contribueixen a degradar cada dia més la professió a la qual accedeixen.

És francament incomprendible que molts degans cedeixin a l'avarícia de les empreses i s'inhibeixin davant aquest estat de coses, que uns altres imposin aquestes pràctiques de forma obligatòria, que no assumeixin la seva responsabilitat de vetllar pels seus alumnes i que arribin a utilitzar aquesta flagrant explotació com un reclami de promoció del seu centre. La correcció d'aquesta situació és un dels punts inclosos en el projecte de Llei de Regulació Laboral del Periodista Professional que s'ha esmentat abans.

4.- Concentració de mitjans

Des de la redacció de l'Informe McBride, fa 25 anys, que advertia dels greus perills de l'abandonament de la seva responsabilitat informativa per part dels mitjans de comunicació, la situació s'ha anat agreujant de tal manera, sobretot a Espanya, que ja s'observa la vulneració de les normes i dels principis ètics del periodisme com un estat de normalitat dels mitjans espanyols.

Sota el subterfugi de la llibertat de premsa, les empreses han insistit en la tendència a difondre informacions que responen als seus interessos empresarials o polítics. Així, molts mitjans s'han guanyat la falta de confiança del públic que veu com la ciutadania plural no disposa d'espai en els mitjans i que el debat públic i la participació ciutadana n'està cada dia més absent.

Un espai que, de manera important, va ocupar durant la transició espanyola cap a la democràcia, un moment que es va significar dins de les redaccions per la participació activa i entusiasta dels periodistes que aportaven als seus mitjans la diversitat de visions que recollien al carrer. Però hi havia més que aquest estat de professionalitat: els mitjans es mostraven receptius a aquestes aportacions perquè entenien que el seu negoci era la venda d'informació i comprenien que això implicava l'obligació de reflectir la realitat social.

Ara, el signe del negoci ha canviat; el que es ven és comunicació o espectacle i la realitat és la que fabrica cada grup mediàtic d'acord als seus interessos. El sociòleg Manuel Castells ha opinat que es generen "tensions entre el contingut i l'ètica periodística ja que els mitjans tenen l'obligació de vendre per guanyar diners o vots, al mateix temps que han d'influir en l'opinió pública en funció de qui mani. La mateixa situació succeix en els mitjans públics que, excepte rares excepcions, acaben difonent continguts que responen a qüestions de govern i tanquen el camí al diàleg i al debat. D'aquesta manera, la relació entre mitjans i societat tendeix a afeblir-se i l'ètica periodística, al no ser controlada ni respectada, queda anul·lada."

Tots els analistes coincideixen a afirmar que els mitjans de comunicació viuen un procés de concentració i al mateix temps de globalització. Aquest fet pot facilitar que més persones en més llocs del món estiguin més i millor informades, però això també suposa una amenaça per a la pluralitat, la diversitat i la veracitat dels missatges; ja que s'imposen amb la força del vent patrons que atempten contra la diversitat cultural. Davant aquest perill la independència i responsabilitat dels mitjans de comunicació hauria de ser una prioritat fonamental però, per contra, les empreses es mostren cada dia més amatents a mercadejar amb el seu poder i menys amatents a exposar les rendes del seu accionariat en la defensa de la llibertat i els drets humans.

Veracitat sota mínims

Diversos fets de domini públic en els últims anys han situat la credibilitat de la informació en un dels seus moments més baixos a causa de la manipulació política i empresarial a la qual han cedit.

L'aprovació de la Llei Patriot després dels atemptats de l'11-S ha portat a la manipulació de la major part del flux informatiu als Estats Units. Sis grans grups multimèdia controlen la majoria dels mitjans d'aquest país i els perills d'aquests monopolis són a la vista. Una enquesta realitzada entre els telespectadors de la cadena Fox, la de més audiència als EUA, va revelar a principis del 2006 que gairebé el 70% dels telespectadors dels seus noticiaris creien que la invasió de l'Iraq havia estat autoritzada per l'ONU i que realment s'havien trobat armes de destrucció massiva.

Un altre exemple pot trobar-se en la anomenada «anomalia» italiana. El primer ministre Silvio Berlusconi posseïa en determinat moment no només el control dels mitjans públics sinó que a més controlava les tres cadenes privades de televisió i el 45% de la premsa diària.

A Espanya, és conegut com els mitjans públics de l'Estat van manipular i van amagar informació en el cas d'una vaga general, com la van tergiversar en el desastre del *Prestige*, a la guerra de L'Iraq o després dels atemptats del 11-M per meres qüestions polítiques.

Al marge d'aquests casos notables, en el nostre entorn quotidià és fàcil comprovar com, les suposades pugnes ideològiques i els escamots empresarials, serveixen per alimentar

realitats fictícies que poc o res tenen a veure amb la real existència de la ciutadania i que, en molts casos, juguen de manera irresponsable amb les passions de les persones.

La cultura mediàtica

Es pot afirmar que s'ha construït una realitat cultural del Grup Prisa, una altra de Vocento i així successivament, des dels grans àmbits mediàtics fins als més locals. Totes aquestes realitats estan vinculades als interessos de cada grup mediàtic. Dins de cadascun d'aquests mons la informació es destrueix fins a modelar-la segons el patró del grup i aquesta realitat unilateral és difosa eficaçment pels seus nodrits productes editorials.

Aquests interessos, dels quals els polítics solen ser els més honorables, són tan insondables com els designis divins; perquè moltes vegades no arribem a saber qui ni com està pagant per construir aquesta realitat ni quina és la seva fi última. Per a aquests grups mediàtics la ciutadania plural no solament ha deixat de ser una prioritat fa molts anys, sinó que la viuen com un perill que posaria en perill el seu negoci.

Durant la Trobada *Poder i Ètica en el Segle XXI* celebrada a Barcelona en el marc el Fòrum de les Cultures es van escoltar demandes tan irrefutables com que "els mitjans públics sofreixen una crisi irreversible i han de redefinir aspectes com el finançament i la independència", que és indispensable "consolidar una autoritat que controli no només els mitjans públics, sinó també els privats», que «estem obligats a reformular un nou model amb continguts democràtics més clars», o que «hem caigut en la temptació de tractar els béns culturals com a una mercaderia, com si no tinguéssim cap paper en la socialització».

Davant aquestes afirmacions no hi ha respostes dels qui tenen la responsabilitat de salvaguardar els drets de la ciutadania i molts d'ells es rendeixen davant la pressió dels mitjans. Aquests llancen les seves plomes de confiança per proclamar que les propostes d'una autoritat independent reguladora són un atemptat contra la llibertat de premsa. Mentre, oculten que aquestes autoritats reguladores existeixen a la majoria dels països amb tradició democràtica molt més perllongada que la nostra.

Assalt a la democràcia

Molts mitjans, darrera de la pantalla de la llibertat de premsa, exerceixen l'extorsió sobre els poders públics i privats; corrompent així el dret a la llibertat d'informació. Aquests mitjans s'arroguen la representació de l'opinió pública i pretenen usurpar l'espai dels poders orgànics o de les institucions educatives i ciutadanes. Confonen la ciutadania fent-li creure que aquesta és funció del periodisme quan, com assenyala el Codi de Deontologia del Periodisme del Consell d'Europa, això els convertiria "en poders o contrapoders, sense que al mateix temps estiguin dotats de la representació dels ciutadans o estiguin subjectes als controls democràtics propis dels poders públics". En suma, que usurpen una funció per a la qual no estan facultats i atempten contra un principi bàsic del nostre sistema constitucional: la democràcia representativa. Una vegada més obliden que el dret a la informació és propietat inalienable dels ciutadans i que poders, mitjos i periodistes estem per a fer complir aquest mandat fonamental.

5. Periodista multiús

"El mitjà que busca el periodista polivalent és el mitjà ruïnós. En qualsevol professió, quan es busca a "un noi/a per a tot" és perquè no interessa massa que el treball estigui ben fet, només interessa que el treball es faci i que el mitjà surti cada dia al carrer. Els usuaris dels mitjans poden prescindir perfectament d'aquest treball de baixa qualitat que necessàriament oferirà el periodista polivalent". Així es manifestava en 1998 la catedràtica de la Facultat Pompeu Fabra, Montserrat Quesada Pérez.

La veritat és que, dia a dia, més usuaris prescindeixen d'aquesta informació de baixa qualitat, i que els mitjans menyspreen l'especialització o la investigació en nom d'un al·livi de notícies sense elaboració.

La mateixa catedràtica opinava que això "es deu a l'aplicació d'una determinada política empresarial. L'empresa informativa sap que d'on realment obté ingressos és de la publicitat i, en última instància, d'estar a les bones amb els grups financers polítics que poden afavorir-los. En cap moment es plantegen fer un periodisme autènticament independent i de servei públic. Les servituds de l'empresa informativa acabaran per fer esclatar la crisi dels mitjans de comunicació tradicionals".

La informació no importa

La polivalència del periodista va de bracet amb la convergència operada en els mitjans i que ha estat possible pels desenvolupaments tecnològics digitals que van ser ràpidament aprofitats pels grups multimèdia ja existents i els que s'han anat creant. La realitat és que darrere la polivalència com estratègia en la cobertura i producció de notícies, no hi ha un criteri empresarial de millorar el servei ni la informació, sinó simples polítiques de reducció de costos per poder plantar cara als descensos en les vendes dels seus productes editorials o a la menor contractació publicitària.

Tots dos dèficit són sempre atribuïts a les fluctuacions del mercat, però gran part d'ells també podrien atribuir-se a equivocades estratègies empresarials tals com el llançament de productes en condicions aventurades.

Encara que potser sigui més important el progressiu deteriorament intencionat de la qualitat de la informació sota el supòsit de captar l'atenció d'un públic que els experts en màrqueting han decidit que "no li interessa la informació" o que solament la poden consumir en dosis *homeopàtiques*. L'aplicació d'aquesta polivalència també és l'eix sobre el qual s'assenten nombroses multimèdies locals de recent formació que, mancades del suport econòmic necessari, tenen com a únic suport financer de la seva aventura empresarial la precarietat dels seus treballadors.

Fals modernisme

D'altra banda, els resultats que aquesta pràctica està aportant desmenteixen el supòsit que aquest modernisme marca una tendència cap a la construcció d'un millor periodisme. La defensa de la polivalència professional, en la pràctica, solament serveix per justificar qualsevol tipus d'aberració en les relacions laborals i en l'organització de la producció.

Com apunta José Alberto García Avilés, "la convergència ha estat avalada per una sèrie d'afirmacions i promeses que, amb el pas del temps, s'han mostrat inexactes o errònies"; el mateix investigador desmenteix els mites d'aquesta convergència i confirma que en la pràctica:

- La simple cooperació entre mitjans no és convergència.
- El rerefons de la competència en molts mercats és, pura i simplement, una estratègia d'estalvi de costos.
- La convergència augmenta el risc d'homogeneïtzació, i afavoreix que les informacions, i fins i tot l'estil dels mitjans, se semblin entre si cada vegada més.
- La convergència proporciona enormes mals de cap als periodistes, que veuen com s'allarga la seva jornada laboral sense que al mateix temps s'incrementi la seva retribució econòmica.
- La figura del periodista multitasca només ha funcionat en les delegacions d'una sola persona que ha de fer-lo tot.
- Molts experiments de convergència han fracassat. Especialment, quan es tracta que els periodistes de premsa facin televisió. I també quan es pretén que els periodistes de televisió publiquin peces a la web.
- Les sinèrgies sovint són mecanismes encoberts per reduir personal.

Igualment, el repetit argument que "l'objectiu és facilitar una informació més completa, exhaustiva i diversa per a l'audiència; en la realitat només és una carrera per donar la notícia el primer i, en ocasions, donar-la de qualsevol manera i sense respecte per l'obligada veracitat."

Periodisme en línia

Estem davant d'un nou suport informatiu que, sens dubtes, està ja instal·lat en l'arc mediàtic espanyol i que des de 2001 ha incrementat el seu públic habitual en un 120%, arribant a uns 4,7 milions d'usuaris, i que, en l'últim any, ha incrementat els seus ingressos per publicitat en el 25%.

No obstant això, el periodisme digital és encara un espai mediàtic econòmicament incipient i en el qual la polivalència s'ha instal·lat de forma feroç. Els seus baixos costos de producció no han estat aprofitats per les empreses per invertir en la investigació de les possibilitats encara inexplorades del nou suport, ni a dotar els seus informadors d'eines i capacitat per generar bons productes informatius diferenciats dels ja existents.

La majoria dels grans mitjans han tractat els seus periòdics digitals com a productes subalterns i mancats de personalitat pròpia, que es limiten a alimentar-se de les engrunes del producte mare. Diversos d'ells que es van atrevir a l'aventura de pretendre cobrar pels

seus continguts van veure com el públic els donava l'esquena. La raó és clara: ningú està disposat a pagar per una informació que no aporta cap element diferencial de millora respecte de la qual ja rep per altres mitjans.

Així mateix, molts altres mitjans de pur format digital, es preocupen molt més a comptar amb les habilitats tècniques del tot terreny o multiús de l'informador que en la seva capacitat periodística. Segurament, perquè tan sols aspiren a disposar d'un "proveïdor de continguts" d'origens dispersos i estan poc disposats a invertir en la generació de continguts propis que ofereixin serietat al mitjà i fiabilitat a la seva informació.

Serveix per a tot

En totes les branques de la nostra professió hi ha tasques que de forma tradicional i lògica s'han confiat a personal tècnic, professionals que s'han implicat en l'elaboració de la informació i que resulten imprescindibles tant en els productes de premsa com en els audiovisuals. No obstant això, és habitual que en la demanda d'un periodista digital, s'imposi com a condició que domini no ja els programes necessaris per a la seva tasca d'informar a través d'aquest suport, sinó que també faci anar eines de disseny, àudio o vídeo. Eines que, encara que formin part de la seva rutina de treball, en són tan diferents com la preimpresió per al redactor d'un diari.

Exigir aquestes capacitats no es correspon amb la situació laboral dels treballadors, ja que tots els estudis indiquen que és en aquest espai on s'observen els graus més alts de precarietat. El periodista digital és avui una mena d'expert autodidacta en les noves tecnologies de la informació que com a última funció té la d'elaborar informació.

Segons un estudi de 2006, elaborat per l'SPC, coincidint amb un estudi de quatre anys abans del mateix sindicat i del Grup de Periodistes Digitals, el perfil del periodista digital és el d'un professional jove (33 anys de mitjana), amb estudis universitaris de Ciències de la Comunicació (62%). Entre les seves tasques destaquen la producció de continguts originals (75,4%), l'edició de continguts preexistents (68,4%), el retoc de fotografies (57,8%). Pocs superen els 1.500 euros de salari mensual i el 30% no arriba als 1.000 euros bruts mensuals. Més del 58% dels empreses no proporcionen formació continuada als seus professionals per adaptar-se a les noves eines informatives. La qualitat de vida és encara pitjor per al 32,7% dels periodistes digitals que treballen a la peça; encara que els seus sous són similars, treballen una mitjana de 43 hores setmanals. A més, han d'assumir totes les despeses derivades de la infraestructura tecnològica (ordinador, connexió ADSL, reparacions i manteniment d'equips, programes, etc.) necessària per a la seva feina. El 26,3% no tenen cap contracte ni estan donats d'alta a la SS.

Qui s'ha quedat amb la meua part

Com assenyalava l'informe de l'EIRO, la reestructuració dels processos productius i de les plantilles dels mitjans és conseqüència de la implantació de les TIC; però no és un procés nou. La implantació de les noves tecnologies al final dels vuitanta i principis dels noranta, encara quan es trobaven en nivells incipients, va ser ràpidament acceptada pels mitjans de premsa. Des de llavors, successius desenvolupaments han anat millorant l'eficiència dels sistemes de digitalització i es van produir davant la còmplice ingenuïtat dels periodistes que no vam advertir que, juntament amb les millores directes per a les nostres tasques, assumíem parts de la producció que fins llavors realitzaven altres col·lectius. Són innegables els avantatges de les TIC com també que gran part d'aquestes tasques ja estan totalment integrades al treball diari del periodista i no tenen marxa enrere; però val la pena fer una ràpida mirada a aquest passat pròxim per a no recaure en el mateix pecat d'ingenuïtat enfront de les noves tendències aplicables a tots els suports informatius.

Com dèiem, va ser la premsa l'avançada en la implantació dels nous processos de producció i de fluxos de treball que no solament van dinamitar els temps sinó que van generar importants economies a les empreses periodístiques. És cert que les inversions van ser importants, però els retorns van ser meteòrics; fins i tot quan es van produir reinversions obligades per implantacions equivocades, en la majoria dels casos, degudes a l'anàlisi errònia de les necessitats de producció. En qualsevol cas, la desaparició de professionals qualificats com els linotipistes i muntadors, que ocupaven espais amplis de la massa salarial dels mitjans, sumada a l'alliberament d'espais costosos en els edificis dels periòdics, van generar importants estalvis que van anar a parar directament als comptes de resultats d'aquests mitjans.

Aquests guanys més elevats no van provocar més inversions per millorar les condicions de treball de les redaccions ni la qualitat de la informació mitjançant el reforçament de les plantilles; per contra, des de llavors assistim a la seva perenne dieta d'aprimament. La polivalència és l'última part d'aquest tractament.

6.- Drets d'autoria

Un últim punt, no directament vinculat a la qualitat de la informació però sí a la prepotència anorreadora que mostren en els últims temps les empreses de mitjans, és la situació dels drets dels periodistes sobre la propietat dels seus treballs. Drets que han estat defensats de forma més contundent i continuada pels periodistes gràfics que pels redactors i que, malgrat de les denúncies i advertiments de la FIP, no motiven especial atenció dels periodistes.

En alguns mitjans s'han arribat a acords d'autorització per a la publicació dels treballs dels periodistes en d'altres mitjans del mateix grup mitjançant una compensació fixa i, fins i tot s'han acordat termes per a la seva venda a tercers. No obstant això, aquestes compensacions no s'han fixat d'acord amb els criteris de cap estudi seriós i, molts experts opinen que estem venent els nostres drets d'autoria a preus de rebaixes. Tot i això, són moltes les empreses que pressionen els seus treballadors per a la cessió gratuïta d'aquests drets i, fins i tot, exigeixen als seus periodistes a la peça i als *free lance* la signatura de documents de cessió que, en la majoria dels casos, vulneren l'LPI.

Remuneració equitativa

El 28 de juliol de 2006 va entrar en vigor la nova Llei de propietat intel·lectual (LPI) que, entre altres considerants, modifica la regulació jurídica dels drets d'autoria dels periodistes pel que fa a la percepció d'una retribució equitativa per les recopilacions que poguessin fer terceres persones dels seus treballs.

En concret, el segon paràgraf de l'article 32 d'aquesta Llei diu:

“Les recopilacions periòdiques efectuades en forma de ressenyes o revista de premsa tindran la consideració de cites. No obstant això, quan es realitzin recopilacions d'articles periodístics que consisteixin bàsicament en la seva mera reproducció i aquesta activitat es realitzi amb fins comercials, l'autor que no s'hagi oposat expressament tindrà dret a percebre una remuneració equitativa. En cas d'oposició expressa de l'autor, aquesta activitat no s'entendrà emparada per aquest límit.”

Encara que aquest article és summament explícit pel que fa a la identificació de l'autor, organitzacions empresarials com l'AEDE pretenen atorgar-se l'autoria dels nostres treballs. Ja s'han dirigit a les empreses de recopilació presentant-se com legítims per cobrar per una autoria que no els correspon i, per altra banda, fent propostes als seus treballadors de cessió de drets que no tenen cap fonament jurídic.

El pretext que argumenten les empreses de mitjans és que els diaris són un cas d'obra “col·lectiva” i que ells en són els propietaris. Totes dues coses són innegables, com també ho és que cadascun dels seus continguts són una obra individual elaborada per periodistes i així ho reconeix l'LPI. Per tant, són aquests, els informadors, els únics amb dret a percebre la corresponent “remuneració equitativa” de forma irrenunciable, sigui quin sigui la seva forma de contractació.

A qui afecta

Aquesta obligació de retribució afecta totes les empreses dedicades a recopilar informació publicada o emesa en qualsevol suport per distribuir-la entre els seus clients. La llei assenyalava que es tracta d'una remuneració equitativa, i això significa que està destinada a compensar les còpies que es realitzin dels treballs i no la seva venda per l'autor i que solament pot ser percebuda a través d'un organisme de recaptació i gestió d'aquests imports al qual, en aquest cas, els periodistes hauran d'associar-se en el moment que es constitueixi. Aquestes empreses de recopilació d'informació publicada ja s'han dirigit a les organitzacions de periodistes, entre elles les integrants del Fòrum d'Organitzacions de Periodistes (FOP) per iniciar els tràmits necessaris per complir amb la nova llei a través de l'organisme de gestió que hem de crear. Aquest procés que ja l'hem començat.

Al tractar-se d'una remuneració equitativa no és possible la seva comercialització ni la seva cessió a empresa alguna. Per percebre-la, l'autor solament pot i ha d'autoritzar la seva gestió a l'organisme gestor al qual ha d'associar-se. Per tant, cap empresa pot ni ha de sol·licitar als seus treballadors la cessió d'un dret que aquests no poden cedir (són irrenunciables), ni elles percebre, perquè mai els poden pertànyer. La percepció de la remuneració equitativa no té res a veure amb la negociació de cessió dels drets de reproducció per més d'una vegada, o d'explotació de textos, imatges o dissenys en altres mitjans del mateix grup o que en siguin aliens, que han de continuar negociant-se com fins ara. Davant aquesta realitat, les propostes que poden estar fent les empreses només tenen per objecte confondre els seus treballadors i induir-los a negociar a la baixa aquests altres drets que sí que són negociables i que no es poden veure minvats amb la nova llei.

En el nostre entorn

A més de les iniciatives legislatives que es puguin impulsar a nivell de l'Estat; també en l'àmbit català, el Govern i els diputats tenen l'obligació de garantir a la ciutadania catalana l'exercici del dret a la informació. Així ho assenyala l'Article 52 de l'Estatut d'Autonomia que obliga el nostre Govern a actuar per fer efectiva aquesta garantia a rebre informació de qualitat mitjançant la necessària regulació.

És cert que exercir aquest deure obligarà al legislador a un tractament exquisit de la matèria per a no vulnerar altres drets tan importants com la llibertat d'expressió o la d'informar. No obstant això, aquesta necessària cura i les seves dificultats no poden ser excusa per a no complir amb l'obligació de dictar normes que serveixin de garantia d'aquest dret de la ciutadania.

Proposta de resolució de la taula

Els informadors, reunits a l'Assemblea de Periodistes de Catalunya, sostenim i denunciem davant l'opinió pública que:

- Gran part de la informació difosa pels mitjans no complix amb els principis bàsics de veracitat contrastada, ni de la pluralitat social, cultural i política que és exigible.
- Considerem imprescindible que aquests mitjans distingeixin de forma clara la informació de l'opinió i que es respecti el principi de veracitat en la informació; entenent com a tal aquella que es fonamenta en fets que poden ser sotmesos a una comprovació diligent, professional i fidedigna
- L'absència de censura prèvia, la plena vigència de la llibertat de premsa, tant com la pluralitat de mitjans són insuficients per a la defensa del dret a la informació si els informadors no disposem de la independència professional que ens permeti vetllar per aquest dret.
- El dret a la informació és vulnerat de manera contínua davant la manca d'una regulació que ho eviti. Les normes legals són vàlides per a protegir els drets de l'empresa periodística, però inútils per a dur-les a complir amb el seu necessari compromís social.
- Enfront d'aquesta libèrrima vigència de la llibertat d'empresa, els drets dels informadors es limiten a una ineficaç clàusula de consciència; el secret professional viu amenaçat pels mateixos empresaris dels mitjans; i els poders públics i privats s'emparen en la falta de reglamentació per impedir als informadors el lliure accés a les fonts.
- A aquesta greu situació de precarietat professional se suma un creixent estat de precarietat laboral. Així gairebé el 50% de la producció informativa dels mitjans és realitzada per periodistes als quals les empreses els neguen qualsevol tipus de relació laboral.
- Aquests dos factors impedeixen el periodista exercir la seva funció de salvaguarda del dret a la informació de la ciutadania, situació que aquesta deteriorant de forma greu valors fonamentals de la societat democràtica.

En les actuals circumstàncies, la necessitat de fer efectiu l'exercici del dret a la informació de la ciutadania passa inexcusablement per la regulació de l'activitat dels actors que la comunitat s'ha donat com a mitjancers de la informació: les empreses de comunicació encarregades de la seva difusió i els professionals de la informació encarregats de la seva recerca i elaboració.

Aquesta regulació és imprescindible ja que, per definició, la informació és propietat inalienable de la ciutadania, que n'ha fet d'ella un dret fonamental, i és enfront d'ella que

s'ha d'establir quina és la responsabilitat dels qui de manera professional és dediquen a l'elaboració i a la difusió de la informació.

Garantir l'exercici d'un dret fonamental com el de la informació és un deure inexcusable dels governs envers els seus governats i així ho reconeix l'article 52 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.